

ЕУТАНАЗИЈА И РЕЛИГИЈА

Владета ЈЕРОТИЋ

*Са доласком 21. века сѿановници
Земље оѿкривају да њиховим живоѿном
све више уѿрављају силе које су, у ѿуном
смислу ѿе речи, „неоѿговорне“.*

Пол Кенеди [1]

УВОД

Човек је, био он верник или неверник, одувек желео да живи релативно добро, али исто тако, некад и више, гајио је жељу и наду да релативно мирно умре. За хришћанског човека ово мирно умирање је јасно изложено у хришћанској молитви у којој се каже: „... да крај живота нашег буде хришћански, без бола, непостидан, миран, и да добар одговор дамо на страшном суду Христовом, молимо“. Ова молитва из Литургије светог Јована Златоустог и Василија Великог изговара се већ столећима сваке недеље у свакој хришћанској цркви. Мирно, непостидно, хришћанско умирање подразумева умирање у свесном стању, које омогућава хришћанском вернику да се пред духовним лицем исповеди и на тај начин окаје грехе које је починио у животу, а који узнемиравају његову савест, да би се овако исповеђен и покајан, а затим причешћен, помирио с Богом у којег је веровао и пред чији Суд треба да изађе.

У патријархалном хришћанском друштву (у српском православном друштву такође), које је трајало скоро две хиљаде година, а које данас, на наше очи, релативно брзо ишчезава, било је природно да не само хришћански верник умре на начин како се то у поменутој молитви каже (постоје и посебне молитве у хришћанској цркви за предсмртна стања верника која треба да убрзају излазак душе из тела), већ и да буде од родбине, пријатеља и медицинског особља до краја живота пристојно негован и збринут, без обзира на тежину болести и њено трајање.

Познато нам је свима да је данас, на почетку 21. века, опште стање друштва у којем живимо (мислим на западноевропску, доскора хришћанску цивилизацију и културу) радикално промењено готово у свакој области живљења, а онда, свакако, и умирања. Слабљење хришћанске вере подразумева и појачану сумњу или коначан престанак веровања у живот душе после смрти. Хришћанска црква изгубила је утицај на досадашње вернике, како у погледу одржавања црквених правила у свакодневном животу, тако и у погледу односа хришћанске религије према савременој

науци. На прагу 21. века стално се смењује број верника у римокатоличкој и протестантској цркви, али не и у православној, која у источноевропским, бившим комунистичким земљама доживљава свој умерени препород.

Чврста вера хришћана током две хиљаде година трајања хришћанства – и то вера да је Бог човеку „на почетку удахнуо живот“, те је тако од Божијег Духа човек постао „душа жива“, и вера да је Бог онај који одлучује о крају човековог живота (отуд трајна осуда самоубиства у хришћанству) – дубоко је уздрмана у души савременог човека; отуда се (мада не само због губитка унутрашње вере) непрекидно повећава број самоубиства у свету, а све су жешћи разлози да човек треба, ако хоће, слободно да одлучује о крају свог живота, пре свега, крају у некој тешкој болести. Еутаназија (грчка реч која значи „лако и брзо умирање“) постаје тако данас све гласнија, продорнија и успешнија. С тим у вези, подсећамо на два феномена која су увелико распрострањена у западном (а и у нашем) свету: све је мање тешких и старих болесника који умиру у својој кући, а на поновљене анкете у Сједињеним Америчким Државама са питањем каквом смрћу бисте желели да завршите живот, више од 90% испитаника је одговорило да је жељена смрт – нагла смрт! Треба ли се опет сетити древног и трајног хришћанског учења о благодети свесног умирања хришћанског верника!

ИСТОРИЈАТ ЕУТАНАЗИЈЕ

Оне који слабо познају историјат еутаназије може да изненади податак да је еутаназије одувек било у прошлости човечанства, тј. да она представља пра-стару људску праксу. Довољно је подсетити да су наказно рођена деца или она која су таква постала услед неке болести после рођења била у Спарти остављана на једном великом брегу на Пелопонезу. Ова драстична мера служила је, између осталог, и као природна селекција између јаких и слабих, као свесна мера за регулисање наталитета. И други стари народи пре Спартанаца слично су поступали (Египћани, на пример). До времена примања хришћанства, а делимично и после тога доба, исте мере према деци рођеној с различитим телесним и душевним манама предузимали су Германи и Словени. Код тзв. природних народа чест је био обичај да се стари и болесни људи убијају, било на сопствени захтев, било одлуком по-

родице и друштвене заједнице, а најчешће због оскудице у храни.

Године 1895. у Немачкој Алфред Плец (*A. Plöetz*) се у свом делу „Главни обриси расне хигијене” (*Grundlinien einer Rassenhygiene*) залагао за еутаназију из еугенетских разлога. Да ли случајно, опет у Немачкој Ернст Ман (*E. Mann*, псеудоним за *G. Hoffman*-а) предлаже уништење душевно болесних људи; ни један, ни други предлог није у Немачкој био прихваћен.

Први озбиљнији покрет у залагању за еутаназију развио се у Енглеској 1932. године, да би 1952. Уједињеним нацијама била упућена петиција са 2.513 потписа на право човека да одлучи о свом крају, јер „право на живот човека не значи принуда на живот”. Сувишно је помињати време доласка Адолфа Хитлера на власт у Немачкој 1933. године, који се у оквиру своје сулуде идеје о „чистој и здравој раси” (наравно, у првом реду германској) силно залагао за уништење наказно рођене деце и душевно болесних људи. Претпоставља се да је до августа 1941. године истребљено око 80.000 болесника с шизофренијом, особа оболелих од епилепсије и парализе, душевно заосталих лица, као и душевно поремећених криминалаца. Сматра се да су управо оваква збивања у нацистичкој Немачкој утицала на то да Немачка до данас званично не одобри еутаназију [2].

ДАНАШЊЕ СТАЊЕ У СВЕТУ

Холандија је 2001. године постала прва земља на свету у којој је еутаназија законом дозвољена, док је Белгија ово исто учинила 2002. Скандинавске земље и Енглеска су на самом прагу да такође законом одобре еутаназију. Комитет за људска права Уједињених нација (*The U.N. Human Rights Committee*) је 2001. године критиковао легализацију еутаназије у Холандији, док је Савет Европе (*The Council of Europe*) у априлу 2005. године одбацио еутаназију као законодавно средство за привођење живота крају.

Да ли треба да се изненадимо када чујемо да је скорошње истраживање у Великој Британији показало да 90% испитаника сматра да тешки и неизлечиви болесници имају право да захтевају од лекара да им прекине муке, док 71% испитаника мисли да родбину и докторе који се одлуче на тако нешто не треба кривично гонити. У већини европских земаља еутаназија је, иако законом још није одобрена, прећутно дозвољена. И даље су подељена мишљења међу лекарима у свету (и онима хришћанске оријентације) о томе да ли болеснику у безнадежно тешком стању треба пружити медицинску помоћ до самог краја функционисања срца и мозга, или се одлучити за неку врсту ублажене еутаназије, која би престајањем давања медицинских услуга могла само извесно време (некада и дуже) да продужи живот болеснику.

У свом вредном чланку наши познати лекари Јокановић и Николић [3] енергично одбијају еутанази-

ју, пружајући једанаест доста убедљивих разлога зашто су против ње. Данас у Србији Закон о кривичном поступку не квалификује еутаназију, али је наши позитивни правни прописи не одобравају, те је она означена као убиство, пошто је живот правно добро, а његово уништење постаје повреда правног добра. Несумњиво је човеково право (гарантовано Уставом) да располаже сопственим животом, те стога покушај самоубиства и самоубиство не подлежу правној одговорности. Питање могућности, услова и начина преношења тога права на друго лице засад је нејасно и правно нерегулисано. Према незваничним изјавама, већина наших лекара је против еутаназије, која се још назива и убиством из милосрђа (у немачкој номенклатури то је *Gnadentötung*, у англосаксонској *mercy-killing*).

НАШЕ НЕДОУМИЦЕ И ПИТАЊА

У одбијању еутаназије код већине људи лежи најпре скривен страх од могућности њене злоупотребе када и ако сами доспеју у безнадежно болесно стање. Став многих људи, па и православних хришћана, с малим изузецима (јака вера!) радикално се мења када сами постану тешки болесници са боловима, без изгледа на побољшање. Остају, међутим, отворена многа друга важна питања на која од поборника еутаназије у западном свету добијамо непотпуне и незадовољавајуће одговоре. Два најважнија питања су: ко одлучује и ко извршава акт убиства из милосрђа, односно ко жели смрт болесног лица – он сам, родбина или болничко особље?

Знамо да је психичко стање болесника који умире (када се то не дешава у коми, која је чешћа појава од свесног умирања људи, што, лично, приписујем Божјој милости и охрабрењу апостола Павла из његове Прве посланице Корићанима, у којој се каже да је „вјеран Бог који вас неће пустити да се искушате већма него што можете, него ће учинити са искушењем и крај, да можете поднијети”) веома променљиво, па да се његов захтев за еутаназијом некада из дана у дан мења и да је друкчији. Болесник тешког стања је – ово не смемо да заборавимо – нарочито осетљив на свесне и несвесне поруке родбине; непожељност његовог даљег постојања јача у њему жељу за смрћу. Психоаналитичка грана у психијатрији и психотерапији унела би оправдану сумњу управо онда када се лекари и родбина енергично залажу за еутаназију или су против ње. Проф. Милан Поповић [4] свој чланак почиње речима: „Ни о једном етичкоправном проблему у медицини последњих година у свету не говори се са толико страсти као о еутаназији.”

У првом случају могуће је да је реч о скривеним садистима са несвесним убилачким импулсима (последњих година откривено је неколико скандала у европским и америчким болницама с душевно изопаченим лекарима и сестрама који су неконтролисано вршили

еутаназије); у другом случају omnipotenciја човека је та која хоће да одлучује о смрти и животу других људи (omnipotenciја је доживљај свемоћи у раном узрасту код деце, код тзв. примитивних људи, код душевних болесника, али се повремено јавља и код других људи обележених јачим нарцистичким потребама).

Постоје, разумљиво, и други разлози изван познатих нам хришћанских или, шире узевши, религиозних разлога, зашто убиство из милосрђа није свуда прихваћено и зашто се лекари (и не само они) још противе еутаназији (мада све мање). Неки од разлога су досадашња медицинска дијагностика и прогностика и медицинско лечење, који су, и поред опсеђујућих напредака у медицини последњих година, непотпуни, а често и нетачни. Увек изнова се дешава да неки болесник тешког стања и од којег су сви „дигли руке“ оздрави, било упорношћу и љубављу најближих, било неочекиваном религиозном или неком друго метанојом, која оживљава истрошени имунолошки систем у организму болесника – тачније, чудесно обнавља његов неуроендокриноимунолошки систем, као да је овакво излечење дело Божје, дело чуда, необјашњиво за нашу рационалну памет (повремена, иако ретка, оваква чуда се догађају и данас на светим местима хришћанског ходочашћа; у Европи, најчешће у Лурду и у Фатими у Португалу, у манастиру Острог у Црној Гори). Данашња медицина такође располаже релативно успешним средствима за умирење неподношљивих болова код неизлечивог болесника, и то при његовој очуваној свести (што је важно за хришћанске вернике).

У Европи и САД је изражена потреба за подизањем и одржавањем болница у којима би се и код медицинског особља и код болесника одгајао тзв. хоспицијски менталитет (лат. *hospic* – склониште, свратиште; болница), који се односи на потпуно поштовање људске личности, а самим тим и његове смрти при очуваној свести, на ослобођење од понижавајућих болова, присне разговоре с вољеним особама и њихово присуство поред болесника. Овакав тип болнице могуће је основати под условом да у западном (хришћанском?) свету не преовладавају песимизам и безнађе, које, по правилу, прати губитак воље за рађањем. Нови тип болница требало би да окупи медицинско особље које је сачувало и даље у себи негује религиозно уверење о смислу живота и смрти, јер једино тада може с вером, надом и љубављу да негује болеснике који су у тешком

стању до њиховог краја [5, 6]. Загребачки професор теологије Позаић [7] примећује: „Као што је преобразба начина порода била једно од највећих постигнућа у првој половини XX столећа, тако би друга половина тог истог столећа, могла бити обележена преобразбом начина умирања. Овдје, међутим, избор још није коначно учињен: ‘на добро или зло’. Преобразба на зло бит ће ако превагне еутаназијски менталитет – култура смрти; преобразба на добро, ако победи хоспицијски менталитет – култура живота.”

ЗАКЉУЧАК

Еутаназија је током своје примене у историји људског рода најчешће била злоупотребљавана (сетимо се наредбе египатског фараона јеврејским бабицама о убијању мушке јеврејске деце на рођењу у време Мојсија – Друга Мојсијева књига, 1, 16); стога нема никаквих основа да мислимо да се то исто неће догађати и у 21. веку уколико буде свуда законом одобрена. Без обзира на слабљење хришћанске вере данашњих хришћана у свету, улога хришћанских духовника и даље је велика. Немали је број неизлечивих болесника у Европи и САД који траже помоћ и савет искусног духовника, међу којима има и сталних чланова медицинског особља у болницама (у САД, Норвешкој). Откада је и у нашим болницама дозвољен приступ духовника, полако се повећава број болесника који траже од свештеника да се исповеде и причесте. У Специјалној болници за превенцију и лечење цереброваскуларних обољења „Св. Сава” у Београду већ неколико година постоји капела у којој свештеници врше богослужења и пружају друге услуге болесницима.

ЛИТЕРАТУРА

1. Kennedy P. Preparing for the Twenty-First Century. London: Fontana Press; 1993.
2. Eissler RK. Der sterbende Patient. Stuttgart: Frommann; 1978.
3. Jokanović D, Nikolić A. O eutanaziji. Srp Arh Celok Lek 1982; 110(11):1387-9.
4. Popović M. Eutanazija, stari problemi i novi izazovi. Zdravstvena zaštita 2002; (3):27-31.
5. Kübler-Ross E. Razgovori sa umirućima. Zagreb: „Oko tri sata ujutro”; 1976.
6. Kübler-Ross E. Reif werden zum Tode. Stuttgart: Kreuz; 1986.
7. Pozaić B. Hospicij promovise kulturu života. Zagreb: „Obnovljeni život”; 1993.